

واکنش روسیه به سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو

اکبر ولی‌زاده^{۱*}، مرتضی شجاع^۲

^۱ استادیار، گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران

^۲ دانش‌آموخته دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران

چکیده

طی سال‌های اخیر ارتش روسیه برخی جنگ‌افزارهای نظامی خود را نوسازی کرد که از مهم‌ترین آنها، افزارهای انتقال کلاهک‌های هسته‌ای بوده است. در این زمینه برخی سلاح‌های پیشرفته و نو شامل موشک‌های قاره‌پیما و کروز، راکت‌های مافوق صوت و زیردریایی‌های هسته‌ای باسرنشین و بی‌سرنشین در اختیار نیروهای مسلح روسی قرار داده شدند. پرسش اصلی پژوهش این است که چرا روسیه به نوسازی وسایل انتقال کلاهک‌های هسته‌ای خود اقدام کرده است؟ در فرضیه بیان می‌شود که اقدام‌های امریکا و ناتو در استقرار سپر دفاع موشکی در اروپا موجب شد که روسیه انواع وسیله حمل و پرتاب کلاهک‌های اتمی خود را نوسازی کند. در پژوهش با رویکردی توصیفی - تبیینی، از روش تحلیل کیفی اسناد دولتی (مانند راهبرد امنیت ملی) و بیانات مقامات عالی‌رتبه روسیه، افزون‌بر بررسی دیدگاه‌های نظریه‌پردازان و کارشناسان داخلی و خارجی استفاده شده است. اقدام غرب در استقرار سامانه‌های دفاع موشکی از دید رهبران روسیه تهدیدی وجودی تلقی می‌شود و در نتیجه مهم‌ترین ابزار مؤثر مسکو در برابر تهدیدهای راهبردی غرب، اجرای برنامه نوسازی نظامی با هدف افزایش توانایی حمل و پرتاب کلاهک‌های اتمی برای بازدارندگی و نیز حفظ توانایی تلافی برای پاسخ به حمله اتمی غرب بوده است. نوآوری نظامی روسیه دربرگیرنده تولید موشک‌هایی است که سپرهای دفاع موشکی امریکا و ناتو قادر به رهگیری و انهدام آنها نباشند. استقرار این سامانه‌های تهاجمی بر توانایی بازدارندگی و دفاعی روسیه در برابر غرب افزوده است.

واژه‌های کلیدی: روسیه، سپر دفاع موشکی غرب، بازدارندگی، معمای امنیت، فرهنگ راهبردی روسیه

* نویسنده مسئول، رایانامه: akbarvalizadeh@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۵ مرداد ۱۳۹۸، تاریخ تصویب: ۳۰ خرداد ۱۴۰۱

۱. مقدمه

دولت‌ها پیوسته سازوبرگ‌های نظامی خود را نوسازی می‌کنند. این اقدام تنها پاسخی به تهدیدهای نظامی آشکار نیست، بلکه حتی پتانسیل تهدید نیز رهبران کشورها را به نوسازی سازوبرگ‌های نظامی و بیشینه‌سازی امنیت کشور برمی‌انگیزد. به همین دلیل حتی کشورهایی که در مناطق امن قرار دارند (مثل اروپا و امریکای شمالی) نیز جنگ‌افزارهای خود را نوسازی می‌کنند. با این حال، گاهی فرایند نوسازی به‌حدی منظم و نظام‌مند است که همچون برنامه‌ای راهبردی تجلی می‌کند. در این صورت توانایی‌های نظامی در حوزه مربوطه به‌طور چشمگیری ارتقا می‌یابد. همان‌طور که ذکر شد، پتانسیل‌های تهدید نیز موجب اتخاذ برنامه نوسازی نظامی می‌شود. طی دو دهه اخیر ارتش روسیه برخی سازوبرگ‌های خود را نوسازی کرد که از مهم‌ترین آنها ادوات انتقال کلاهک‌های هسته‌ای بود. در چارچوب این راهبرد برخی موشک‌های قدیمی به کنار گذاشته شدند و به‌جای آنها جنگ‌افزارهای جدیدی به خدمت گرفته شدند. این‌گونه سلاح‌ها شامل موشک‌های جدید قاره‌پیمای زمین‌پایه (پرتاب‌شونده از زمین)^۱، یا دریاپایه (با قابلیت پرتاب از دریا)^۲ است. افزونبر آن، ارتش روسیه از سال‌ها پیش پژوهش‌های خود را برای تولید جنگ‌افزارهای جدید انتقال آغاز کرده بود که پیشتر در ساختار دفاعی این کشور جایگاه چندانی نداشتند، که از جمله آنها تولید موشک‌های کروز^۳ و آب‌صوت (هایپرسونیک)^۴ و نیز زیردریایی‌های بی‌سرنشین هستند. این برنامه که به‌طور عمومی از نیمه‌های دهه ۱۳۸۰ آغاز شده است، تاکنون ادامه دارد و به‌نظر می‌رسد طی سال‌های پیش‌رو نیز تداوم خواهد یافت.

پرسش اصلی پژوهش این است که دلایل روسیه برای طرح و اجرای برنامه نوسازی افزارهای انتقال کلاهک‌های هسته‌ای طی سال‌های اخیر چه بوده است؟ در فرضیه استدلال می‌شود که اقدام امریکا و ناتو در استقرار سپر دفاع موشکی موجب شد که روسیه ادوات انتقال کلاهک‌های اتمی خود را نوسازی کند. برای پاسخگویی به پرسش‌های پژوهشی، با رویکردی توصیفی-تبیینی، افزون‌بر بررسی مقاله، کتاب و گزارش‌های کارشناسان و پژوهشگران داخلی و خارجی، از روش تحلیل کیفی اسناد دولتی روسیه (مانند راهبرد امنیت ملی) و بیانات مقامات عالی‌رتبه این کشور استفاده شده است. هدف تشریح برنامه و اقدام‌های روسیه در زمینه تولید و کاربرد ابزارهای انتقال کلاهک‌های اتمی و نیز ارائه اطلاعاتی در مورد علل انجام این کارها بوده است.

-
1. Ground-launched
 2. Sea-launched
 3. Cruise Missiles
 4. Hypersonic

یکی از متغیرهای اصلی در طراحی سیاست خارجی توسط قدرت‌های متوسط (منطقه‌ای) و کوچک کیفیت مناسبات قدرت‌های بزرگ (فرامنطقه‌ای) است. تجربه مطالعه مناسبات قدرت‌های بزرگ نشان داد که هرچه مناسبات آنها تخصصی‌تر باشد، فضا برای بهره‌برداری قدرت‌های منطقه‌ای مستقل مساعدتر خواهد شد و برعکس. با عنایت به اینکه ج.ا.ایران در سیاست خارجی زیر فشار سیستمی امریکا و غرب قرار دارد، بررسی مناسبات روسیه و غرب طراحان سیاست خارجی کشور را در شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از مناسبات آنها یاری خواهد رساند، حتی فراتر از آن، آنها را در ترسیم واقعی صحنه عملیات نظام بین‌الملل یاری خواهد کرد. از این نظر انجام چنین پژوهشی حائز اهمیت است. بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که پژوهشگران حوزه مربوطه مهمترین دلیل نوسازی ادوات انتقال کلاهک اتمی را استقرار سپر دفاع موشکی امریکا دانسته‌اند، اما ابعاد این موضوع به خوبی واکاوی و درک نشده است. در واقع، ادبیات موجود بیشتر ناقص و پراکنده است؛ به طوری که هریک واکنش روسیه را به صورت موردی - در یک حوزه خاص - بررسی کرده است. افزون بر آن، رویکردها به طور عمومی توصیفی بوده است. بنابراین به منظور رفع این کاستی‌ها، پژوهش حاضر تلاش خواهد کرد تا نگرشی چندجانبه به این موضوع داشته باشد و در این زمینه، نخست چارچوب نظری پژوهش به اجمال تشریح می‌شود.

۲. چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

واکنش‌های روسیه در برابر سپر دفاع موشکی امریکا را در چارچوب نظریه‌های مختلف روابط بین‌الملل می‌توان تحلیل یا تبیین کرد. با این حال به نظر می‌رسد ترکیب دو نظریه «معمای امنیت»^۱ و «فرهنگ راهبردی»^۲ بدین منظور از فریگی و کارآمدی خاصی برخوردار است. معمای امنیت، برای توضیح و تبیین علل بروز مسابقه تسلیحاتی میان قدرت‌های رقیب کارآمد است. این مدل مفهومی توسط جان هرز مطرح و تنی چند از متفکران واقع‌گرا بسط داده شد. مفهوم معمای امنیت، یا آنچه به «ایده معمای امنیت» موسوم است، از پارادایم رئالیسم برخاسته است. ایده محوری مفهوم معمای امنیت این است که «ابتکارات و تلاش یک دولت برای تأمین امنیت کشور خود موجب ترس و نگرانی دیگری/دیگران شده و به طور متقابل ابتکارات و تلاش متقابل آنها را برای حفظ و تأمین خود در پی دارد. اما همین تلاش‌ها برای تضمین امنیت نیز موجب ترس و نگرانی کشور دیگر/آن شده و تلاش مجدد وی/آنها را برای تضمین

امنیت خود به همراه دارد. بدین سان نگرانی از تهدید دیگری/آن دور باطلی از تسلیح را شکل می‌دهد» (Herz, 2003: 412).

به دیگر سخن، تلاش یک کشور برای تقویت امنیت خود که از دیدگاه رهبران آن عملی دفاعی تلقی می‌شود، از سوی کشور رقیب تهدید انگاشته می‌شود. ویلر و بوت معتقدند که تنگنای امنیت وقتی به وجود می‌آید که تدارکات نظامی یک کشور نبود اطمینان‌حاشی را در ذهن رهبران کشور دیگر پدید می‌آورد که آیا این تدارکات تنها برای اهداف دفاعی است یا اهداف تهاجمی. آنچه از این وضعیت برمی‌آید این است که تلاش یک کشور برای امنیت اغلب به لحاظ ذهنی منبع ناامنی برای کشور دیگر است (Wheeler & Booth, 2008: 3). هرز گفته است که به لحاظ بنیادین وی با اصول نظری هانس مورگنتا موافق است، اما برخلاف مورگنتا که رویکرد روان‌شناختی دارد، رویکرد وی سیاسی-اجتماعی است (Herz, 2003: 413). اما در پی فروپاشی شوروی توجه به نظریه‌های تفسیرگرا به منظور تحلیل رویدادهای بین‌المللی فزونی یافت. از نظریه‌های بدیع در این زمینه نظریه «فرهنگ راهبردی» است. این نظریه طی زمان تحولاتی به خود دید و فربه‌تر شد. از منظر دیرینه‌شناسی، اشکال ساده‌ای از رهیافت فرهنگ راهبردی در آثار برخی پیشینیان مانند سون تزو^۱ و توسیدید^۲ و اشکال توسعه‌یافته‌تر این نظریه را می‌توان در نوشته‌های کارل فون کلازویتز^۳ مشاهده کرد (Stratford, 2005: 125-126).

در نیمه سده بیستم برخی با وام‌گیری از الگوها و مفاهیم مکاتب انسان‌شناسی به نقش فرهنگ در سیاست خارجی واحدهای سیاسی در فضای پس از جنگ دوم جهانی توجه کردند. از مهم‌ترین دستاوردهای آنها جدا کردن فرهنگ راهبردی (به‌عنوان متغیر مستقل)، از رفتار راهبردی (به‌عنوان متغیر وابسته) بود. به‌طور کلی، فرهنگ راهبردی کنش و واکنش میان هویت، ارزش‌ها، هنجارها و زوایای ادراک است که اعضای جامعه بین‌المللی از راه دستورالعمل‌ها و یا تقلید کردن کسب می‌کنند؛ به‌طوری‌که به قضاوت در خصوص فرایندهای راهبردی و رفتارهای آنها شکل می‌دهد. این متغیر به هویت جمعی و روابط با دیگر جوامع شکل می‌دهد، و روش‌های لازم برای حصول اهداف امنیتی را مشخص می‌کند (Gray, 2006: 11; Johnson, 2008: 7). لانتیس و هاوالت شاید توسعه‌یافته‌ترین مدل تحلیل فرهنگ راهبردی را ارائه کرده باشند که در زیر به عناصر و رابطه میان آنها اشاره شده است.

-
1. Sun Tzu
 2. Thucydides
 3. Carl von Clausewitz
 6. Myths and Symbols

جدول ۱. عوامل سازنده فرهنگ راهبردی در دیدگاه لانتیس و هاولت

عوامل اجتماعی / فرهنگی	عوامل سیاسی	عوامل فیزیکی
- افسانه‌ها و نمادها ^۶ - متن‌های شناخت ^۱ (مثل مذهب و ایدئولوژی)	- تجارب تاریخی - نظام سیاسی - نظام باورهای رهبران - سازمان‌های نظامی	- جغرافیا - آب‌وهوا - منابع طبیعی - تغییر نسل ^۲ - فناوری
فشارهای هنجاری/ نیروهای فراملی		

منبع: Lantis & Howlett, 2010: 91

۳. آثار طرح سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو

سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو مجموعه‌ای از ادوات پایش، رهگیری و انهدام است. این مجموعه شامل ماهواره‌های شناسایی، رادارهای تاد و آنجیس و موشک‌های استاندارد و ... است که به تناسب در نقاط گوناگون جهان، از جمله در قلمرو امریکا و اروپا، ترکیه، جنوب خلیج فارس، کره جنوبی و همچنین بر روی کشتی‌هایی در اقیانوس‌های آرام و اطلس و دریای مدیترانه استقرار یافته‌اند. البته طرح‌های نامبرده بارها تغییر کردند و در نتیجه آنچه در حال حاضر به عنوان سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو شناخته می‌شود، با طرح اولیه تفاوت بسیار دارد (رضایی و امام‌جمعه‌زاده، ۱۳۹۳: ۲۲۵-۲۱۷؛ کاظمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۱-۳۷). استقرار سپر دفاع موشکی امریکا در پیرامون روسیه و همچنین هویدا شدن سپر دفاع موشکی ناتو در شرق اروپا موجبات اضطراب و نگرانی را در مقامات و مردم روسیه پدید آورد. سپرهای نامبرده بر توانایی بازدارندگی روسیه و توان تلافی^۳ آن در برابر حمله اتمی غرب آثار سلبی دارد و از این نظر سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو برای روسیه متغیری تهدیدکننده است. از سوی دیگر، فرهنگ راهبردی سیاستمداران و مردم روسیه در کیفیت واکنش آنها در قبال سپر دفاع موشکی غرب تأثیر جدی داشته است. آنچه بیش از هر متغیر دیگری در فرهنگ راهبردی مردم روسیه نقش داشت، تجارب تاریخی آنها طی دهه‌های اخیر بود. پس از آن می‌توان نظام باورهای رهبران،

1. Defining Texts
2. Generational Change
3. Retaliation

تأثیر جغرافیا، فناوری نظامی و سازمان‌های نظامی را نیز در شکل‌دهی فرهنگ راهبردی روس‌ها مؤثر دانست.

ارتباط بین راهبردهای تهاجمی و نیروهای دفاعی به‌طور کامل آشکار است. اینکه کنشگری بتواند با استقرار سپر دفاع موشکی آسیب‌پذیری خود را از حملات تهاجمی مخاصم(ان) به صفر برساند، پسماندهای جدی بر کنش‌های وی خواهد گذارد. پس مهم‌ترین اثر آشکار سیستم دفاع موشکی امریکا و ناتو کاهش اعتبار قدرت سلبی (بازدارندگی) روسیه است. در نگرش رهبران روسیه به این نوآوری‌ها ارتباط تفکیک‌نشدنی میان سپرهای نامبرده و سلاح‌های استراتژیک تهاجمی وجود دارد (Nikolsky, 2012). سپرهای دفاع موشکی امریکا و ناتو توازن ژئوپلیتیک را در اماکن استقرار آن به زیان روسیه تغییر خواهد داد (Carmen, 2012). افزون‌بر آن، متأثر از تجارب تاریخی ملت روسیه، از پایه پذیرش نقش زبردست یا شریک کوچک برای آنها تصورشدنی نیست. حدود دویست سال است که با همه مشکلات و کمبودها (درب‌گیرنده کمبودهای اقتصادی و فناورانه)، آنها یک ملت قدرتمند در نظام بین‌الملل بودند. از دوره پترکبیر روسیه تلاش کرد تا به‌عنوان یک قدرت مترقی و مدرن در جهان جلوه‌گری کند. گرایش پتر به غرب و تلاش برای کسب دانش و فناوری نوین، دسترسی مطمئن به آب‌های گرم و رهایی از محاصره سرزمینی از چنین آرمانی حکایت می‌کرد. با این حال، تا اواخر سده هجدهم روسیه در جمع کشورهای اروپایی بازیگری حاشیه‌ای بود. البته روس‌ها خود مدعی‌اند که تمدن نو را به برخی ملت‌ها در اروپای شرقی، قفقاز و آسیای مرکزی عرضه کردند و چنین اقدامی را مایه مباحثات و بزرگی خود می‌انگارند.

پس از شکست ناپلئون در واترلو، روسیه خود را به‌عنوان قدرت بزرگ معرفی کرد. آنها حتی مدتی نقش رهبری جناح محافظه‌کار و پادشاهی را در برابر جناح دموکراسی بازی کردند (نقیب‌زاده، ۱۳۷۲: ۴۳-۴۱). با انقلاب بلشویکی ۱۹۱۷ روس‌ها این بار در قالب شوروی مدعی نجات پرولتاریا^۱ (طبقه کارگر) در برابر بورژواها^۲ بودند و بدین‌سان خود را در مقام رهبر جریان مخالف امپریالیسم معرفی کردند. در همین دوره آنها توانستند هجده نازی‌ها را مهار کنند و تا مرکز اروپا پیش بروند. آنها اولین کسانی بودند که انسان به فضا فرستادند و اولین کشوری بودند که توانایی انهدام کامل امریکا را به‌دست آوردند. آنها ساکن پهناترین کشور روی زمین بوده و هستند و بر هارتلند (مکیندر) تحکم داشته و دارند. در چنین شرایطی احساس خاص بودن و بزرگ بودن در حافظه تاریخی مردم روسیه شکل گرفت. از این‌رو برای آنها دشوار بود که خود را در مقام مادون آن چیزی ببینند که از جایگاه تاریخی در ذهن دارند.

-
1. Proletariat
 2. Bourgeoisie

سیاستمداران روسیه جدید وقتی برای گرفتن وام به ملاقات سران غربی می‌رفتند یا شاهد توسعه قدرت و نفوذ غرب به‌ویژه امریکا در حریم سلطه و تحکم خود در حوزه شوروی (خارج نزدیک) بودند، احساس سرخوردگی می‌کردند و از این رو واکنش در برابر چنین وضعیت ناخوشایندی طبیعی است. با این حال روس‌ها همیشه بر جایگاه بین‌المللی برجسته خود تأکید دارند (شجاع و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۳-۲۲).

توانایی تلافی اتمی روسیه در برابر تهدیدها، به‌ویژه تهدیدهای غرب، نه تنها عنصر تضمین‌کننده حیات، بلکه تأمین‌کننده اعتبار و جاهت بین‌المللی آنها بود. از این رو وقتی طرح سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو مطرح شد، رهبران و نظامیان ارشد روسیه به شدت در برابر آن واکنش نشان دادند. برخی تحلیلگران معتقدند که مخالفت روسیه با طرح سپر دفاع موشکی، به دلیل رنجش روسیه از اقدام‌های ناتو در خصوص نگاه ناتو به حوزه منافع حیاتی روسیه است که ناتو آن را در قالب «حوزه پیمان ورشو و شوروی» دانست. بدان معنا که هنوز ناتو و غرب به روسیه نوین نگرش جنگ سردی دارند و این منطقه را هنوز از کارزارهای راهبردی خود می‌نگرند. تحت تأثیر این تفسیر، طرح‌های سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو در کشورهایی مستقر خواهد شد که برخی از آنها از اقرار شوروی و بخشی از قلمرو نفوذ ژئوپلیتیک آن بوده‌اند (Tsypkin, 2009: 781-799). در همین زمینه شان کی معتقد است دلیل مخالفت روسیه با طرح سپر دفاع موشکی امریکا، به رنجش روس‌ها از اعضای ناتو برمی‌گردد. روس‌ها معتقدند به آنچه ناتو به آنها وعده داده است، نرسیده‌اند. رهبران روسیه نمی‌پنداشتند که ناتو پس از فروپاشی شوروی به دنبال اتحاد دو آلمان باشد. همچنین روس‌ها طی دور اول توسعه ناتو (که طی سال‌های ۱۹۹۷ تا ۱۹۹۹ انجام گرفت و سه کشور لهستان، جمهوری چک و مجارستان به آن ملحق شدند) تصور نمی‌کردند که این اتحادیه به وعده خود در خصوص اتخاذ نکردن موضع تهاجمی در قبال روسیه عمل نکند. موضع ناتو در فرستادن بمب‌افکن‌ها برای حمله به مواضع صرب‌ها در بوسنی و کوزوو نمونه‌ای از آن است. این اقدام‌ها در کنار خروج امریکا از پیمان منع موشک‌های بالستیک و سیستم دفاع موشکی امریکا و ناتو به تصور منفی و نگرانی از نیات آنها در قبال روسیه دامن زده است (Kay, 2012: 46-47).

مروری هرچند گذرا در تاریخ معاصر روسیه نشان می‌دهد که اگرچه بخشی از جغرافیای توسعه روسیه طی سده‌های نواحی غربی آن بود، به طوری که حتی روس‌ها توانستند تا قلب آلمان در مرکز اروپا پیش روند، اما مهم‌ترین و جدی‌ترین مخاطرات امنیتی آنها نیز از سمت غرب این کشور ظهور کرد. حمله ناپلئون در ۱۸۱۲، حمله آلمان امپراتوری و آلمان نازی طی جنگ‌های اول و دوم جهانی این تأثیر جدی را بر فرهنگ روس‌ها گذاشت که باید در زمینه تهدیدهای امنیتی که از ناحیه غرب متوجه آن است، جدی باشند. افزونبر این، نگرانی بالا

انعکاسی از مفهوم عمق استراتژیک در فرهنگ راهبردی روس‌هاست، زیرا روس‌ها کشورهای عضو پیمان ورشو را عمق استراتژیک خود می‌خواندند و از این رو الحاق آنها به ناتو و استقرار سپر دفاع موشکی ناتو و آمریکا را در این کشورها بر نمی‌تابند (Cimbala, 2008: 438-440). افزون‌بر آن، نگرانی آمریکا از توان موشکی ایران که در واقع از بهانه‌های استقرار سپر دفاع موشکی آمریکا و ناتو بود، برای روس‌ها درک‌شدنی و پذیرفتنی نیست، زیرا درحالی‌که ایران هزاران کیلومتر از خاک آمریکا دور است، قادر به وارد آوردن هیچ‌گونه ضربه موشکی به سرزمین آمریکا نیست (Tsypkin, 2009: 799). درحالی‌که موشک‌های کره شمالی می‌توانند از راه فضای ماورای اقیانوس آرام به آمریکا برسند، استقرار سپر دفاع موشکی در شرق اروپا به بهانه مقابله با موشک‌های کره شمالی از نظر عقلانی پذیرفتنی نیست.

در واقع دید روس‌ها در مورد تهدید امنیتی سرزمین‌پایه است، درحالی‌که دید امریکایی‌ها در مورد تهدیدی امنیتی منافع پایه است. امریکایی‌ها برای حفظ منافع خود در آسیای مرکزی هم ممکن است دست به دفاع نظامی بزنند، درحالی‌که طی سده‌ها تهدیدها علیه روس‌ها به‌طور عمومی علیه سرزمین آنها بود، نه منافع فرامرزی آنها، زیرا برای رهبران روسیه درک تحریک امریکایی‌ها علیه تهدیدهایی که بسیار دورتر از سرزمین آنهاست، دشوار است. از این گذشته، کمتر دیده شده است که روس‌ها به نفع هم‌پیمانان خود وارد کارزار نظامی شوند. مواردی مثل تاجیکستان و سوریه معدودند، درحالی‌که امریکایی‌ها بارها به نفع متحدان خود وارد جنگ شده‌اند. مقابله با آلمان در جنگ دوم جهانی، ورود به جنگ ویتنام به نفع فرانسه، ورود به جنگ بوسنی به نفع هم‌پیمانان اروپایی و ... از این دست هستند. از این رو تعهد امریکایی‌ها نسبت به امنیت هم‌پیمانان خود بیشتر از تعهد روس‌ها نسبت به تأمین امنیت هم‌پیمانان آن بود؛ اگرچه امریکایی‌ها در عمل بارها هم‌پیمانان خود را رها کرده‌اند.

سپر دفاع موشکی ضربه‌ای جدی بر جایگاه بین‌المللی روسیه است. از دید سیاستمداران و مردم روسیه، کشور آنها یکی از دو قطب قدرت نظامی دنیاست. روسیه صدها کلاهک اتمی و ابزار انتقال آن را در اختیار دارد که به رهبران آن این توانایی را بخشد که به هر دشمنی در هر گوشه از جهان ضربه مهلک وارد کنند. از دید روس‌ها این توانایی از بنیادهای امنیت ملی آنها و یکی از ارکان منزلت روسیه به‌عنوان یک قدرت بزرگ است. از این رو توانایی نظامی نامبرده به روسیه وجاهت و ابزار سیاسی ویژه‌ای عطا می‌کند. به باور جنیفر مترز به‌وسیله سلاح هسته‌ای، رئیس‌جمهور روسیه می‌تواند اعتبار مواضع خود را ارتقا دهد و احتمال جدی گرفتن مواضعش توسط سایر کشورها را افزایش دهد. حتی اگر سپر دفاع موشکی آمریکا و ناتو تهدیدی برای روس‌ها نداشته باشد، باز هم به لحاظ روانی، عامل سیاسی سلبی، مضر و تضعیف‌کننده تلقی می‌شود (Mathers, 2012: 496). در این زمینه، با استقرار سپر دفاع موشکی

امریکا و ناتو در شرق اروپا موضع سیاسی روسیه در موضوعات مورد مذاکره با غرب تضعیف خواهد شد. به طور مثال، موضع روسیه در بحران‌های گرجستان و به‌تازگی اوکراین و سوریه و حتی مباحثی مثل حقوق بشر و ...، دیگر مثل دوره ماقبل استقرار سپر دفاع موشکی جدی تلقی نخواهد شد. تا مدت‌ها روس‌ها خود در این مورد واکنشی برخوردار کردند، چه اینکه گرفتن تضمین‌های امنیتی از غرب گواهی بر این ادعاست (Nygaard & Hakvag, 2013: 14). همچنین رهبران روسیه نگران‌اند که استقرار سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو در شرق اروپا زمینه استیلای ژئوپلیتیکی ناتو و امریکا را در این مناطق تقویت کند و به همان اندازه امکان واگرایی در روابط آنها (امریکا و ناتو از سویی و میزبانان طرح‌های سیستم دفاع موشکی در شرق اروپا از سوی دیگر) را به حداقل برساند. به عبارت رساتر، روس‌ها همیشه در خصوص تقویت فرایند واگرایی در اروپا امید دارند و بدین‌منظور اقدام‌هایی انجام داده‌اند. اما نفس استقرار این سامانه‌ها همگرایی را در دو سوی آتلانتیک تقویت خواهد کرد، زیرا نه تنها احتمال انفکاک امریکا/ناتو را با میزبانان طرح‌های سپر دفاع موشکی به حداقل می‌رساند و شرق اروپا را به‌عنوان قلمرو نفوذ ژئوپلیتیکی^۱ امریکا تثبیت می‌کند، بلکه نفوذ روسیه را در شرق اروپا که مسکو ادعا می‌کرد بخشی از قلمرو نفوذ آن است، رقیق می‌سازد.

از آنجا که استقرار این سامانه‌ها در هر کشوری به عامل واگرایی در روابط روسیه با آن کشور بدل خواهد شد، این نکته را نباید از یاد برد که روس‌ها در مورد عضویت کشورهای شوروی ... در سازمان‌های غربی (مانند ناتو و اتحادیه اروپا) موضع تندی را اتخاذ کردند، زیرا آنها نگران‌اند که این کشورها که استیلا و تعددی روس‌ها را در دوره شوروی تجربه کرده‌اند و اکنون نیز به نیت روسیه مشکوک‌اند، در پیکره ژئوپلیتیکی غرب جذب شوند (Nygaard & Hakvag, 2013: 14).

۴. ابعاد واکنش‌های روسیه به سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو

پیش از بررسی ابعاد واکنش روسیه شایان ذکر است که سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو دو طرح مجزا، اما مرتبط به هم است. بخش‌های مختلف سامانه موشکی امریکا تا ۱۳۸۸ در قلمرو اصلی این کشور، گرینلند^۲، کره جنوبی، جنوب خلیج فارس و همچنین کشتی‌هایی در اقیانوس‌های آرام و اطلس مستقر شد (Boese, 2002; Nygaard & Hakvag, 2013: 7). افزون‌بر این، در پی توافق‌های اجلاس‌های لیسبون (۱۳۸۹ پرتغال) و ورشو (۱۳۹۵ لهستان) سامانه دفاع موشکی ناتو نیز در ترکیه، رومانی، آلمان، لهستان و اسپانیا مستقر

1. Geopolitical Influence Territory
2. Greenland

شده است (NATO, 2014; Nygaard & Hakvag, 2013: 8; Niculescu, 2019). بدیهی است که رهبران روسیه نمی‌توانند نسبت به این سامانه‌ها بی‌تفاوت باشند و در مخالفت با آن موضعی را اتخاذ کردند.

مقامات سیاسی و دفاعی روسیه در وهله اول با طرح سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو مخالفت کردند. آنها مدعی بودند که اگر امریکا و متحدانش در این موضعشان که سپر دفاع موشکی آنها علیه روسیه نیست، صادق‌اند، می‌توانند به روسیه تضمین امنیتی ارائه دهند؛ امری که مقامات غربی از آن سر باز زدند. واکنش دیگر مقامات روسیه پیشنهاد همکاری در طرح سپر دفاع موشکی غرب بود. پوتین استفاده مشترک از رادار قبله^۱ (گاباله) در آذربایجان، و مدودف^۲ دو پیشنهاد داد که اولی مشارکت در طرح و دومی «رهیافت‌بخشی»^۳ بود که هر دو از سوی مقامات امریکایی رد شد (Mankoff, 2012: 341). پس از ناکامی مقامات روسیه در اخذ تضمین امنیتی و مشارکت در طرح، آنها موضع تهاجمی اتخاذ کردند که مهم‌ترین آنها تهدید به خروج از قراردادهای کنترل تسلیحات، تهدید به حمله به اماکن استقرار سامانه‌های دفاع موشکی امریکا و ناتو و در نهایت به‌کارگیری ابزارهای انتقال جدید بود. به موازات این واکنش‌ها در اسناد سیاست خارجی، امنیتی و دفاعی روسیه نیز تغییراتی روی داد که نشان می‌داد رویکرد روسیه در قبال غرب و آستانه تحمل آن در برابر فشارهای راهبردی و ژئوپلیتیکی آن پایین آمده است (Carnegie Endowment, 2010; Russia's National Security Strategy, 2009; Khoo & Steff, 2013: 20; Security Strategy, 2009; Khoo & Steff, 2013: 20). یکی از ابعاد واکنش روسیه در برابر طرح سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو تعلیق معاهده نیروهای متعارف اروپا (سی.اف.ای)^۴ بود. هدف معاهده نیروهای متعارف اروپا (سی.اف.ای) که در ۱۹ نوامبر ۱۹۹۰ به امضای اعضای اتحادیه‌های ناتو و پیمان ورشو رسید، افزایش ضریب امنیت اروپا از راه کاهش حجم تجهیزات نظامی آنها در قلمرو این قاره بود. استقرار سپر دفاع موشکی از سوئی و مشروط کردن تصویب معاهده سی.اف.ای به خروج نیروی نظامی روسیه از گرجستان و مولداوی موجب شد که پوتین در ۱۳۸۶ اجرای این معاهده را تعلیق کرد (Zarakhovich, 2007; Sitdikov, 2015). افزونبر این، مقامات روسیه بارها به کشورهای میزبان طرح سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو هشدار دادند (Weitz, 2010: 108). به‌طور مثال، مدودف در زمستان ۱۳۹۰ هشدار داد که سامانه‌های نامبرده را در خاک کشور میزبان هدف قرار خواهد داد (Osborn, 2011). نیکلای ماکاروف، رئیس وقت ستاد ارتش روسیه، نیز در بهار ۱۳۹۱ با اشاره

-
1. Gabala
 2. Medvedev
 3. Sectoral Approach
 4. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE)

به استقرار سپر دفاع موشکی در رومانی و بلغارستان گفت در صورتی که اوضاع روبه وخامت برود، روسیه این اقدام‌ها را با تصمیم به استفاده از حمله پیشگیرانه تخریبی پاسخ خواهد گفت (Waterfield, 2012). یک مقام نظامی دیگر روسیه نیز تصریح کرد ما نباید فراموش کنیم که سیستم دفاع موشکی امریکا و ناتو در جایی واقع شده‌اند که سازوبرگ‌های تهاجمی غیراتمی نیروهای مسلح ما به آنها می‌رسند (New Russian Weaponry, 2016). با وجود این مواضع، مهم‌ترین اقدام رهبران روسیه برای مقابله با طرح سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو بی‌اثر کردن آنها از راه به‌کارگیری ابزارهای جدید انتقال کلاهک‌های اتمی بود. البته شاید بتوان نوسازی اتمی روسیه را با طرح سپر دفاع موشکی غرب (امریکا و ناتو) پیوند داد. در واقع تقارن زمانی برنامه نوسازی کلاهک‌ها با اعلام رسمی آغاز مذاکرات برای استقرار سپر دفاع موشکی امریکا در لهستان و جمهوری چک، گمانه ارتباط آن دو را تقویت می‌کند (Kristensen, 2017). در چارچوب نوسازی نظامی روسیه که از اهداف مهم آن حفظ بازدارندگی در برابر غرب است، یک برنامه تسلیحاتی طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ در نظر گرفته شد. با این برنامه، گذشته از بودجه اختصاص‌یافته سالانه، رهبران روسیه در نظر داشتند که ۷۷۰ میلیارد دلار دیگر نیز در بخش نظامی هزینه کنند. به‌واسطه اهمیت تداوم بازدارندگی هسته‌ای در برابر امریکا، ۴۲ درصد این بودجه تنها برای نیروهای استراتژیک روسیه هزینه شد (Stratfor, 2012) که بیشتر تمرکز آن بر ابزارهای انتقال بود؛ ابزارهایی که به گفته پوتین باید بتوانند به‌آسانی [در سپر دفاع موشکی] رخنه کنند. وی همچنین تصریح کرد: «[بدون این سلاح‌ها] آنها (غربی‌ها) به ما گوش نمی‌دادند» (Putin, 2018).

از جمله این ابزارهای انتقال می‌توان به موشک بین‌قاره‌ای سارمات^۱ یا ساتان^۲ اشاره کرد. این موشک که آر.اس. ۲۸ نیز خوانده می‌شود، سوخت مایع و سیلوپایه است، همچنین ۲۵ هزار کیلومتر در ساعت سرعت و ۱۰ هزار کیلومتر بُرد دارد و (بنا به برخی گزارش‌ها) قادر به حمل ۱۰ تا ۲۵ کلاهک اتمی است. سارمات به‌واسطه بهره‌مندی از سرعت بالا، قادر به عبور از سپر دفاع موشکی است. برنامه تولید این موشک در ۱۳۸۸ آغاز شد و نخستین آزمایش آن در ۱۳۹۱ (همان سال استقرار نخستین بخش سپر دفاع موشکی ناتو) انجام گرفت (Infographics, 2014; Podvig, 2018: 260). موشک بین‌قاره‌ای دیگر «یارس»^۲ است. این موشک که بار نخست در ۱۳۹۰ به خدمت گرفته شد، موشکی سه‌مرحله‌ای و سوخت جامد است و بُردی معادل ۱۱ هزار کیلومتر دارد. این موشک به‌گونه‌ای ساخته شده است که عملکرد بهتری در زمینه فریب و اقدام‌های متقابل داشته باشد و به‌دلیل سریع‌تر و چابک‌تر بودن، قادر است از

1. Sarmat
2. Yars

سیستم دفاع موشکی غرب عبور کند. گفته می‌شود این موشک ۳ تا ۱۰ فروند کلاهک را با خود حمل می‌کند، کلاهک‌هایی که هر کدام ۱۵۰۵۰۰ کیلو تن قدرت تخریب دارند (Gady, 2018). با این حال اقدام‌های نوسازی روسیه به موشک‌های قاره‌پیما خلاصه نمی‌شود.

یکی دیگر از مهم‌ترین نوآوری‌های روس‌ها در بی‌اثر کردن سپر دفاع موشکی غرب تولید راکت آوانگارد^۱ است. این راکت اتمی که قادر است مسیر خود را تغییر دهد و اماکن استقرار سپر دفاع موشکی غرب را دور بزند، توانست سرعت خود را در آزمایش‌ها به ۱۱۲۰۰ کیلومتر بر ساعت (و به گفته برخی مقامات روسیه تا ۲۰ برابر سرعت صوت) برساند (Russia Today, 2019) و در نتیجه می‌تواند از سپر دفاع موشکی امریکا بگریزد. گفته می‌شود این سامانه در سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۳۹۹ به خدمت گرفته شد. تولید این موشک واکنش مقامات نظامی امریکا را برانگیخت، به طوری که مایک گرiffin، دستیار وزیر دفاع در امور پژوهش و مهندسی، و هاروارد تامپسون، ژنرال بازنشسته ارتش، به ناتوانی سیستم دفاع موشکی امریکا و ناتو در برابر این راکت اذعان کردند (National Defense, 2018). موشک کروزر «بوروستنیک»^۲ که «اس.اس.سی ۸- ناواتور»^۳ هم خوانده می‌شود، دارای سوخت اتمی بوده و قادر به حمل کلاهک اتمی است. اگرچه روس‌ها مدعی بودند که این موشک تنها ۵۰۰ کیلومتر برد دارد، کارشناسان امریکایی برد آن را ۵۰۰ تا ۵۵۰۰ کیلومتر دانسته‌اند (Mizokami, 2018). ارتفاع پرواز آن پایین است و می‌تواند از رادارهای سپر دفاع موشکی امریکا پنهان بماند. افزون بر این، به واسطه بهره‌مندی از سوخت اتمی برد آن نامحدود است و حتی می‌تواند کره زمین را دور بزند.

بنابر ادعای مقامات روس موشک اسکندر، یک موشک بالستیک با برد ۵۰۰ کیلومتر است و بین ۲۱۰۰ تا ۲۶۰۰ متر بر ثانیه سرعت دارد، و برای تخریب نقاط خاص، از جمله محل استقرار سپر دفاع موشکی طراحی شده است. گفته می‌شود ارتش روسیه ده‌ها فروند از این سامانه موشکی را تحویل گرفت، و آن را در مناطقی از جمله در کالینگراد و کریمه مستقر کرد. بدین شکل ارتش روسیه قادر است محل استقرار سامانه دفاع موشکی امریکا را در شرق اروپا هدف قرار دهد. این موشک قادر به حمل کلاهک هسته‌ای و غیرهسته‌ای است. مقامات امریکایی معتقدند که برد این موشک بیش از ۵۰۰ کیلومتر است و از این رو پابندی روسیه را در چارچوب آی.ان.اف نقض می‌کند (Eckel, 2018)؛ موضعی که در ادامه به خروج واشنگتن از معاهده نامبرده منتهی شد (U.S. Department of State, 2019; Mizokami, 2018). روس‌ها

1. Avangard
2. Burevestnik
3. SSC-8 Navator

نیز به‌طور متقابل ضمن تهدید کشورهای میزبان تسلیحات کوتاه‌برد و میان‌برد امریکایی در پیرامون خود، در ۴ مارس ۱۳۹۸ از معاهده نامبرده خارج شدند (Kremlin, 2019). یکی دیگر از اقدام‌های ارتش روسیه برای بی‌اثر کردن سیستم دفاع موشکی غرب تولید زیردریایی‌های پیشرفته کلاس «بوری.۲» بود که قادر به حمل موشک اتمی است (Kristensen, 2017). گفته می‌شود ارتش روسیه تا ۱۴۰۲ در مجموع ۱۲ فروند از این زیردریایی‌ها را به خدمت خواهد گرفت. این میزان زیردریایی‌ها قادر به حمل ۱۹۲ فروند موشک بالستیک زیردریایی، به نام «بولوا» با برد عملیاتی ۸ هزار کیلومتر، هستند که ۵۸۰ کلاهک اتمی را می‌توانند حمل کنند (Moscow Times, 2018; Podvig, 2018: 259). ارتش روسیه همچنین ساخت زیردریایی اتمی بی‌سرنشین به نام «پوزایدون»^۱ را آغاز کرد. این زیردریایی که نام‌های دیگری چون «کنیون»^۲ و «وضعیت ۶»^۳ هم دارد، دارای ۲۶ متر طول و ۱/۶ متر عرض است و می‌تواند به مناطق ساحلی امریکا آسیب برساند. نکته مهم اینکه ده‌ها شهر و مرکز تجاری و اقتصادی امریکا در مناطق ساحلی این کشور قرار دارند، از این‌رو این زیردریایی اتمی خطر جدی برای آنهاست. حتی اگر این زیردریایی نتواند به مناطق ساحلی برسد، می‌تواند با انفجار اتمی در اقیانوس سونامی ایجاد کند و از این راه مناطق ساحلی امریکا را زیر آب ببرد (Woolf, 2022).

۵. نتیجه

رهبران روسیه استقرار سپر دفاع موشکی امریکا و ناتو را به‌عنوان پتانسیل تهدید می‌نگرند، زیرا این سامانه می‌تواند توانایی تلافی اتمی روسیه را بی‌اثر کند و بدین‌سان قدرت اتمی روسیه در برابر تهدیدهای برآمده از غرب این کشور کارآمد نخواهد بود. با عنایت به پذیرفته نشدن پیشنهادهای مقامات روسی و حتی ارائه نکردن تضمین از سوی مقامات غرب، دیگر جای تردید برای رهبران روسیه باقی نماند که هدف اصلی سپر دفاع موشکی غرب روسیه و بی‌اثر کردن توان تلافی آن است. با وجود ظاهر دفاعی سپر دفاع موشکی، اما تأثیر آن بر راهبردهای تهاجمی غرب و پیامدهای آن برای روسیه آشکار است. از این‌رو ارتش روسیه نوآوری‌هایی را در نظر گرفت تا بتواند توانایی تلافی اتمی خود در برابر غرب را حفظ کند. مهم‌ترین واکنش‌ها در برابر آنها تلاش برای بی‌اثر کردن سپرهای نامبرده از راه به‌کارگیری ابزارهای انتقال جدید بود. این جنگ‌افزارها سرعت زیادی دارند و قادر به تغییر مسیر حرکت هستند و می‌توانند از سپر دفاع موشکی امریکا عبور کنند. نوآوری نظامی روسیه دربرگیرنده

1. Poseidon
2. Canyon
3. Canyon/Status-6

تولید موشک‌هایی است که سپرهای دفاع موشکی آمریکا و ناتو قادر به رهگیری و انهدام آنها نباشند. استقرار این سامانه‌های تهاجمی بر توانایی بازدارندگی و دفاعی روسیه در برابر غرب افزوده است. رهبران روسیه راهکارهای دیگری را نیز برای بی‌ثمر کردن سپر دفاع موشکی غرب به کار بردند که تأثیر چندانی نداشت. روی هم رفته روسیه با سازوبرگ‌های نظامی جدید، توانست مزیت تلافی اتمی را برای خود حفظ کند؛ چه اینکه پوتین خود ادعا کرد که غرب بدون داشتن توانایی تلافی اتمی به مواضع آنها گوش نمی‌دهد. افزون‌بر آن، روسیه با به‌کارگیری این جنگ‌افزارها پرستیژ بین‌المللی خود را به‌عنوان یکی از دو کانون اتمی جهان که قادر به نابودی کامل آمریکا و غرب است، حفظ کرده است.

بیانیه نبود تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش شامل پرهیز از دزدی ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوءرفتار و غیره، به‌طور کامل رعایت شده است.

حمایت مالی

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی «مرکز مطالعات اوراسیایی مرکزی» دانشگاه تهران است که با حمایت مادی و معنوی آن مرکز انجام گرفته است. نگارندگان مراتب قدردانی و سپاس خود را از آن مؤسسه برای پشتیبانی از این پژوهش اعلام می‌دارد.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

۱. رضایی، مسعود؛ سید جواد امام جمعه‌زاده. (۱۳۹۳)، پاییز) «بازبینی طرح سپر دفاع موشکی و افق آن در روابط روسیه-آمریکا»، فصلنامه راهبرد، ۲۳، ۷۲: ۲۴۰-۲۰۹. در: http://rahbord.csr.ir/article_124534_7885f025a0f27b5d2f342826ccb94ecb.pdf
۲. شجاع، مرتضی و دیگران. (۱۳۹۲). راهبرد امنیتی روسیه در خزر. تهران: انتشارات مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
۳. کاظمی، علی‌اصغر، محمد حسین‌زاده، سجاد بهرامی‌مقدم. (۱۳۹۲) «سامانه دفاع ضد موشکی آمریکا: از میراث جنگ سرد تا راهبرد نوین اوباما»، فصلنامه سیاست جهانی، ۲، ۶۴-۲۹. در: https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_751.html
۴. نقیب‌زاده، احمد. (۱۳۷۲) تحولات روابط بین‌الملل از کنگره وین تا کنون. تهران: نشر قومس، ج ۳.

ب) انگلیسی

5. Boese, Wade. (2002, July/August) "U.S. Withdraws from ABM Treaty; Global Response Muted," *Arms Control Today*. Available at: https://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/abmjul_aug02 (Accessed 23 July 2020).
6. Carmen, Cristina. (2012, September 14) "Russian Reactions to NATO Missile Defense," *europarl.europa.eu* (Europe Commission). Available at:

- http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dnat/dv/dnat061112russianreactions_/dnat061112russianreactions_en.pdf (Accessed 6 May 2020).
7. Carnegie Endowment for International Peace. (2010) "Text of newly-approved Russian military doctrine, Text of report by Russian presidential website on 5 February 2010," [carnegieendowment.org](https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf). Available at: https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (Accessed 8 August 2020).
 8. Cimbala, Stephen J. (2008) "Russian and US Missile Defenses: Continuing Contention or Possible Progress?" *European Security* 17, 4: 435-453, <DOI:10.1080/09662830802603027>.
 9. Daniell, Jonathon. (2017, June 13) "35th ADA BDE Welcomes New Commander," *army.mil* (United States Army). Available at: https://www.army.mil/article/189286/35th_ada_bde_welcomes_new_commander (Accessed 8 August 2020).
 10. Gady, Franz-Stefan. (2018, January 4) "Russia Inducted 80 New ICBMs in Last 5 Years," *The Diplomat*. Available at: <https://thediplomat.com/2018/01/russia-inducted-80-new-icbms-in-last-5-years> (Accessed 18 July 2020).
 11. Gray, Colin S. (2006, October 31) "Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture," for Defense Threat Reduction Agency, United States Nuclear Strategy Forum. *irp.fas.org*. Available at: <https://irp.fas.org/agency/dod/dtra/stratcult-out.pdf> (Accessed 8 August 2020).
 12. Herz, John. (2003, December) "The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problem," *International Relations* 17, 4: 411-417, <DOI:10.1177/0047117803174001>.
 13. "Infographics- US Missile Defense System and NATO European Missile Defense System," (2014, December 8) *Tass* (Russian News Agency). Available at: <https://tass.com/infographics/7270> (Accessed 23 July 2020).
 14. Johnson, Jeannie L. (2008) *Strategic Culture: Toward a Standard Methodological Approach*. Fort Belvoir, VA: Defense Threat Reduction Agency. Available at: <https://irp.fas.org/agency/dod/dtra/strat-culture.pdf> (Accessed 5 November 2020).
 15. Kay, Sean. (2012, May) "NATO's Missile Defense- Realigning Collective Defense for the 21st Century," *Perceptions*, 17, 1: 37-54. Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/perception/issue/48985/625015> (Accessed 18 July 2020).
 16. Khoo, Nicholas; and Reuben Steff. (2013) "This Program will not be a Threat to Them: Ballistic Missile Defense and US Relations with Russia and China," *Defense & Security Analysis* 30, 1: 17-28, <DOI: 10.1080/14751798.2013.864869>.
 17. Kristensen, Hans M. (2017 September 14) "Russian Nuclear Forces: Buildup or Modernization?" *russiamatters.org* (Russia Matters). Available at: <https://www.russiamatters.org/analysis/russian-nuclear-forces-buildup-or-modernization> (Accessed 8 August 2020).
 18. Lantis, Jeffrey; and Darryl Howlett. (2010) "Strategic Culture," in John Baylis, et al., eds. *Strategy in Contemporary World*. Oxford & London: Oxford University Press.
 19. Mankoff, Jeffrey. (2012) "The Politics of US Missile Defense Cooperation with Europe and Russia," *International Affairs* 88, 2: 329-347. <DOI:10.1111/j.1468-2346.2012.01074.x>.
 20. Mathers, Jennifer G. (2012) "Nuclear Weapons in Russian Foreign Policy: Patterns in Presidential Discourse 2000-2010," *Europe-Asia Studies* 64, 3: 495-519. <DOI: 10.1080/09668136.2012.661930>.

21. Mizokami, Kyle. (2018, December 28) "Russia Tests Yet Another Hypersonic Weapon," *finance.yahoo.com*. Available at: <https://finance.yahoo.com/news/russia-tests-yet-another-hypersonic-233300778.html> (Accessed 8 August 2020).
22. NATO. (2014, February 11) "Europe's Missile Shield Grows, Thanks to the US Navy," *nato.int*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_107082.htm (Accessed 8 August 2020).
23. "New Russian Weaponry in the Caucasus and Its Impact on Georgia's NATO Aspiration," (2016, December 17) *Tass* (Russian News Agency). Available at: <http://tass.com/defense/1036342> (Accessed 21 July 2020).
24. Niculescu, George. (2019, April 24) "THAAD in Romania: Underlying Rationale and Motivations," *russiancouncil.ru* (Russian International Affairs Council, RIAC). Available at: <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/columns/military-and-security/thaad-in-romania-underlying-rationale-and-motivations> (Accessed 8 August 2020).
25. Nikolsky, Aleksey. (2012, February 27) "Russia and the Changing World," *Russia Today (RT)*. Available at: <http://rt.com/politics/official-word/putin-russia-changing-world-263> (Accessed 5 November 2018).
26. Nygaard, Ida; and Una Hakvag. (2013) "Why Russia Opposes a NATO Missile Defense in Europe , a Survey of Common Explanations," *ffi.no* (Norwegian Defense Research Establishment, FFI). Available at: <https://www.ffi.no/no/Rapporter/13-00111.pdf> (Accessed 23 July 2020).
27. Osborn, Andrew. (2011, November 23) "Dmitry Medvedev Threatens US over Planned Missile Defense Shield," *The Telegraph*. Available at: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/8910909/Dmitry-Medvedev-threatens-US-over-planned-missile-defence-shield.html> (Accessed 8 August 2020).
28. Podvig, Pavel. (2018) "Russia's Current Nuclear Modernization and Arms Control," *Journal for Peace and Nuclear Disarmament* 1, 2: 256-267, <DOI: 10.1080/25751654.2018.1526629>.
29. Putin, Vladimir. (2018, March 1) "Presidential Address to the Federal Assembly," *en.kremlin.ru* Available at: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/56957> (Accessed 8 August 2020).
30. Russia's National Security Strategy to 2020. (2009, May 12) *Rustrans*. Available at: <http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020> (Accessed 5 November 2020).
31. Sitdikov, Ramil. (2015, March 10) "Russia 'Completely Ending' Activities under Conventional Armed Forces in Europe Treaty," *Russia Today*. Available at: <https://www.rt.com/news/239409-russia-quits-conventional-europe> (Accessed 8 August 2020).
32. Snyder, Jack. (1977, September) *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*. Santa Monica, CA: Rand Corporation, R-2154-AF. Available at: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf> (Accessed 23 July 2020).
33. Stratfor. (2012, August 30) "The Future of Russia's Military: Part 4," *stratfor.com*. Available at: <http://www.stratfor.com/sample/analysis/future-russias-military-part-4>. (Accessed 8 August 2020).
34. Stratford, James D. (2005) "Strategic Culture and the North Korean Nuclear Crisis: Conceptual Challenges and Policy Opportunities." *Security Challenges* 1, 1: 123-33. Available at: <http://www.jstor.org/stable/26459024> (Accessed 21 July 2020).
35. Tsypkin, M (2009) "Russian Politics, Policy-making and American Missile Defense," *International Affairs* 85, 4: 781-799.

36. Waterfield, Bruno. (2012, May 3) "Russia Threatens NATO with Military Strikes over Missile Defense System," *The Telegraph*. Available at: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/9243954/Russia-threatens-Nato-with-military-strikes-over-missile-defence-system.html> (Accessed 5 November 2020).
37. Weitz, Richard. (2010) "Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defense," *Survival* 52, 4: 99-120, <DOI: 10.1080/ 00396338. 2010. 506824>.
38. Wheeler, Nicholas; and Ken Booth. (2008, January) "Rethinking the Security Dilemma," researchgate.net. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/37146990> (Accessed 23 July 2020).
39. Woolf, Amy E. (2022, April 21) "Russia's Nuclear Weapons: Doctrine, Forces, and Modernization," *Congressional Research Service (CRS) Report* #R45861. Available at: <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R45861.pdf> (Accessed 10 July 2022).
40. Zarakovich, Yuri. (July 14, 2007) "Why Putin Pulled Out of a Key Treaty," *Time*. Available at: <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1643566,00.html> (Accessed 23 July 2020).

Research Paper

Russia's Reactions to the US-NATO Missile Defense Shield

Akbar Valizadeh^{1*}, Morteza Shoja²

¹ Assistant Professor, Department of Regional Studies, Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Iran

² PhD in International Relations, Faculty of Humanities, University of Tarbiat Modares, Tehran, Iran

Received: 6 August 2019, Accepted: 20 June 2022

© University of Tehran

Abstract

Over the past two decades, the Russian military has upgraded certain categories of its military equipment (e.g., nuclear warheads). As part of this military modernization strategy, some of the old types of missiles are replaced with the new ones including new submarine-launched and ground-launched intercontinental ballistic missiles (ICBMs). Additionally, the Russian military has begun new weapon research and development that had previously little place in the country's defense structure. The new program which started in the mid-2000s, include the production of cruise missiles, hypersonic missiles, and unmanned submarines. The evidence now shows that this program will be continued in the coming years. The main research question is as follows: Why has Russia decided to modernize its nuclear warheads in recent years? In the hypothesis, it is asserted that among all factors which have prompted Russia to upgrade its nuclear warheads, the United States and NATO policy of deploying missile defense shields has had the greatest impact on Russia's military modernization program. Since Russian leaders consider the establishment of missile defense systems by the NATO allies as an existential threat to their country, it comes as no surprise that they have been investing in a program with the aim of acquiring new nuclear capability for deterrence as well as for defense. The new weapon systems are developed to enhance Russia's ability to retaliate in response to any aggressive actions including a nuclear attack by the US and NATO.

In order to find suitable answers to the research question, the authors, with a descriptive-explanatory approach, rely on qualitative conceptual content analysis of government documents (such as national security strategy

* Corresponding Author Email: akbarvalizadeh@ut.ac.ir

document) and the statements made by the high-ranking Russian officials. Furthermore, the views of international relations scholars, security specialists, and experts on Russian military affairs are explored for the purpose of descriptive data collection and analysis. Two factors have contributed more than any other variables to the strategic culture of the Russian politicians and people: 1. The peoples' experiences of the recent decades; 2. The leaders' belief system which is influenced and shaped by geostrategic factors, military technology, and military organizations. Hostile and rival powers' deployment of the defense shields throughout Europe deprives Russia of the advantage of nuclear retaliation, thus giving the West the advantage of a first strike. This situation might shift the geopolitical balance to the disadvantage of Russia. Given the past history of Russia as a great power, it is basically inconceivable for the Russians to accept the role of a minor power or a subordinate partner in the international system. Despite all its shortcomings (e.g., a relatively low economic and technological development in the Global North), USSR (and later Russia as its leading successor state) has been regarded as a militarily dominant state in the post-WWII international system. From the point of view of the Russian leaders, the West's claims about the need for the missile defense shield to counter Iran's missile threats are exaggerated. Russia has hundreds of nuclear warheads that enable its leaders to deal a fatal blow to any enemy in any part of the world. The missile defense shield deprives Russia of this advantage. Even if the US and NATO missile defense shield poses no direct threat to the Russians, Moscow considers its deployment in Europe psychologically a negative, detrimental, and debilitating political move by Russia's adversaries.

In response to the missile defense shield, Russian leaders initially sought security guarantees from the West, but Western leaders refused to accommodate Moscow's request. They did not even accept Russia's offer to cooperate in NATO's missile defense shield plan in Europe, or even to grant Moscow access to the Qibla radar station in Azerbaijan. In response, Russia first suspended its membership in the Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty, and subsequently developed new delivery systems including the following ICBMs: a) the *Sarmat* ICBM with a speed of 25,000 km per hour, a range of 10,000 km, and carrying 10 to 25 warheads; b) *Yars* ICBM, with a range of 11,000 km which can carry 6 to 30 nuclear warheads; c) *Avangard* rockets, reportedly with a record speed of 20 times the speed of sound, which means that no missile defense shield can destroy it; d) *Burustenik* cruise missile, which can be hidden from missile defense shield radars due to its low altitude flight; e) *Alexander* nuclear missile, with a speed of up to 2600 meters per second, which can neutralize missile defense shield; f) advanced *Borya-2* submarines capable of carrying sea-based *Bulava* ballistic missiles, which have a range of 8,000 km; g) *Poseidon* nuclear unmanned submarine, which was designed to destroy coastal areas. With these initiatives, Russian leaders modernized their nuclear warheads and were able to maintain their nuclear balance with the West and maintain their position as one of the world's two leading nuclear powers. Russia's military innovation includes the production of missiles that the missile

defense shields of the US and its western allies cannot intercept and destroy. The deployment of these offensive systems has increased Russia's ability to deter and defend against the West.

Keywords: Russia, West Missile Defense Shield, Deterrence, Security Dilemma, Russia's Strategic Culture, Delivery Systems

Declaration of conflicting interests

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The authors disclosed receipt of the following financial support for the research, authorship, and/or publication of this article: They received financial support for the research of this article from *Markaz-e motāleāt-e orāsiā-ye markazi* (the Center for Central Eurasia Studies) at the University of Tehran.

ORCID iDs: <https://orcid.org/0000-0003-2482-5034>

References

- Boese, Wade. (2002, July/August) "U.S. Withdraws from ABM Treaty; Global Response Muted," *Arms Control Today*. Available at: https://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/abmjul_aug02 (Accessed 23 July 2020).
- Carmen, Cristina. (2012, September 14) "Russian Reactions to NATO Missile Defense," *europarl.europa.eu* (Europe Commission). Available at: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dnat/dv/dnat061112russianreactions_/dnat061112russianreactions_en.pdf (Accessed 6 May 2020).
- Carnegie Endowment for International Peace. (2010) "Text of newly-approved Russian military doctrine, Text of report by Russian presidential website on 5 February 2010," *carnegieendowment.org*. Available at: https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (Accessed 8 August 2020).
- Cimbala, Stephen J. (2008) "Russian and US Missile Defenses: Continuing Contention or Possible Progress?" *European Security* 17, 4: 435-453, <DOI:10.1080/09662830802603027>.
- Daniell, Jonathon. (2017, June 13) "35th ADA BDE Welcomes New Commander," *army.mil* (United States Army). Available at: https://www.army.mil/article/189286/35th_ada_bde_welcomes_new_commander (Accessed 8 August 2020).
- Gady, Franz-Stefan. (2018, January 4) "Russia Inducted 80 New ICBMs in Last 5 Years," *The Diplomat*. Available at: <https://thediplomat.com/2018/01/russia-inducted-80-new-icbms-in-last-5-years> (Accessed 18 July 2020).
- Gray, Colin S. (2006, October 31) "Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture," for Defense Threat Reduction Agency, United States

- Nuclear Strategy Forum. *irp.fas.org*. Available at: <https://irp.fas.org/agency/dod/dtra/stratcult-out.pdf> (Accessed 8 August 2020).
- Herz, John. (2003, December) "The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problem," *International Relations* 17, 4: 411-417, <DOI:10.1177/0047117803174001>.
- "Infographics- US Missile Defense System and NATO European Missile Defense System," (2014, December 8) *Tass* (Russian News Agency). Available at: <https://tass.com/infographics/7270> (Accessed 23 July 2020).
- Johnson, Jeannie L. (2008) *Strategic Culture: Toward a Standard Methodological Approach*. Fort Belvoir, VA: Defense Threat Reduction Agency. Available at: <https://irp.fas.org/agency/dod/dtra/strat-culture.pdf> (Accessed 5 November 2020).
- Kay, Sean. (2012, May) "NATO's Missile Defense– Realigning Collective Defense for the 21st Century," *Perceptions*, 17, 1: 37-54. Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/perception/issue/48985/625015> (Accessed 18 July 2020).
- Kazemi, Ali Asghar, Mohammad Hosseinzadeh, Sajjad Bahrami Moghadam. (2012) "Sāmāne-ye defā'ī zed'moshaki āmrikā: az mirās-e jang-e sard tā rāhbor-e novin-e obāmā (America's anti-Missile Defense System: From the Legacy of the Cold War to Obama's New Strategy)," *Fasl'nāmeḥ-ye siyāsāt-e jahāni (World Politics Journal)* 2, 2: 29-64. Available at: https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_751.html (Accessed 2 July 2029). [in Persian]
- Khoo, Nicholas; and Reuben Steff. (2013) "This Program will not be a Threat to Them: Ballistic Missile Defense and US Relations with Russia and China," *Defense & Security Analysis* 30, 1: 17-28, <DOI: 10.1080/14751798.2013.864869>.
- Kristensen, Hans M. (2017 September 14) "Russian Nuclear Forces: Buildup or Modernization?" *russiamatters.org* (Russia Matters). Available at: <https://www.russiamatters.org/analysis/russian-nuclear-forces-buildup-or-modernization> (Accessed 8 August 2020).
- Lantis, Jeffrey; and Darryl Howlett. (2010) "Strategic Culture," in John Baylis, et al., eds. *Strategy in Contemporary World*. Oxford & London: Oxford University Press.
- Mankoff, Jeffrey. (2012) "The Politics of US Missile Defense Cooperation with Europe and Russia," *International Affairs* 88, 2: 329-347. <DOI:10.1111/j.1468-2346.2012.01074.x>.
- Mathers, Jennifer G. (2012) "Nuclear Weapons in Russian Foreign Policy: Patterns in Presidential Discourse 2000–2010," *Europe-Asia Studies* 64, 3: 495-519. <DOI: 10.1080/09668136.2012.661930>.
- Mizokami, Kyle. (2018, December 28) "Russia Tests Yet Another Hypersonic Weapon," *finance.yahoo.com*. Available at: <https://finance.yahoo.com/news/russia-tests-yet-another-hypersonic-233300778.html> (Accessed 8 August 2020).
- Naqibzadeh, Ahmed. (1372) *Tahavolāt-e ravābet-e bein'ol mellal az kongreh-ye vian tā'konoon (Developments in International Relations from the Congress of Vienna until Now)*. Tehran: Qomes, 3rd ed. [in Persian]

- NATO. (2014, February 11) "Europe's Missile Shield Grows, Thanks to the US Navy," *nato.int*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_107082.htm (Accessed 8 August 2020).
- "New Russian Weaponry in the Caucasus and Its Impact on Georgia's NATO Aspiration," (2016, December 17) *Tass* (Russian News Agency). Available at: <http://tass.com/defense/1036342> (Accessed 21 July 2020).
- Niculescu, George. (2019, April 24) "THAAD in Romania: Underlying Rationale and Motivations," *russiancouncil.ru* (Russian International Affairs Council, RIAC). Available at: <https://russiancouncil.ru/en/analytcs-and-comments/columns/military-and-security/thaad-in-romania-underlying-rationale-and-motivations> (Accessed 8 May 2020).
- Nikolsky, Aleksey. (2012, February 27) "Russia and the Changing World," *Russia Today* (RT). Available at: <http://rt.com/politics/official-word/putin-russia-changing-world-263> (Accessed 5 November 2018).
- Nygaard, Ida; and Una Hakvag. (2013) "Why Russia Opposes a NATO Missile Defense in Europe , a Survey of Common Explanations," *ffi.no* (Norwegian Defense Research Establishment, FFI). Available at: <https://www.ffi.no/no/Rapporter/13-00111.pdf> (Accessed 23 July 2020).
- Osborn, Andrew. (2011, November 23) "Dmitry Medvedev Threatens US over Planned Missile Defense Shield," *The Telegraph*. Available at: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/8910909/Dmitry-Medvedev-threatens-US-over-planned-missile-defence-shield.html> (Accessed 8 August 2020).
- Podvig, Pavel. (2018) "Russia's Current Nuclear Modernization and Arms Control," *Journal for Peace and Nuclear Disarmament* 1, 2: 256-267, <DOI: 10.1080/25751654.2018.1526629>.
- Putin, Vladimir. (2018, March 1) "Presidential Address to the Federal Assembly," *en.kremlin.ru* Available at: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/56957> (Accessed 8 August 2020).
- Rezaei, Masoud; and Seyyed Javad Imam Jumazadeh. (2013, Autumn) "Bāz'binī-ye tarh-e separ-e defā'i moshaki va ofogh-e ān dar ravābet-e rosīeh-āmrikā (A Review of the Missile Defense Shield Plan and its Prospect for Russia-US Relations)," *Fasl'nāmeḥ-ye rāhbord* (*Journal of Strategy*) 23, 72: 240-209. Available at: http://rahbord.csr.ir/article_124534_7885f025a0f27b5d2f342826ccb94ecb.pdf (Accessed 2 July 2029). [in Persian]
- Russia's National Security Strategy to 2020. (2009, May 12) *Rustrans*. Available at: <http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020> (Accessed 5 November 2020).
- Shoja, Morteza, et al. (2012) *Rāhbord-e amniyati-ye rossīeh dar khazar* (*Russia's Security Strategy in the Caspian*). Tehran: Defense Strategic Research Center. [in Persian]
- Sitdikov, Ramil. (2015, March 10) "Russia 'Completely Ending' Activities under Conventional Armed Forces in Europe Treaty," *Russia Today*. Available at: <https://www.rt.com/news/239409-russia-quits-conventional-europe> (Accessed 8 August 2020).
- Snyder, Jack. (1977, September) *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*. Santa Monica, CA: Rand Corporation, R-

- 2154-AF. Available at: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf> (Accessed 23 July 2020).
- Stratfor. (2012, August 30) "The Future of Russia's Military: Part 4," *stratfor.com*. Available at: <http://www.stratfor.com/sample/analysis/future-russias-military-part-4>. (Accessed 8 August 2020).
- Stratford, James D. (2005) "Strategic Culture and the North Korean Nuclear Crisis: Conceptual Challenges and Policy Opportunities." *Security Challenges* 1, 1: 123–33. Available at: <http://www.jstor.org/stable/26459024> (Accessed 21 July 2020).
- Tsygkin, M (2009) "Russian Politics, Policy-making and American Missile Defense," *International Affairs* 85, 4: 781-799.
- Waterfield, Bruno. (2012, May 3) "Russia Threatens NATO with Military Strikes over Missile Defense System," *The Telegraph*. Available at: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/9243954/Russia-threatens-Nato-with-military-strikes-over-missile-defence-system.html> (Accessed 5 November 2020).
- Weitz, Richard. (2010) "Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defense," *Survival* 52, 4: 99-120, <DOI: 10.1080/00396338.2010.506824>.
- Wheeler, Nicholas; and Ken Booth. (2008, January) "Rethinking the Security Dilemma," *researchgate.net*. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/37146990> (Accessed 23 May 2020).
- Woolf, Amy F. (2022, April 21) "Russia's Nuclear Weapons: Doctrine, Forces, and Modernization," *Congressional Research Service (CRS) Report #R45861*. Available at: <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R45861.pdf> (Accessed 10 July 2022).
- Zarakhovich, Yuri. (July 14, 2007) "Why Putin Pulled Out of a Key Treaty," *Time*. Available at: <http://content.time.com/time/world/article /0,8599,1643566,00.html> (Accessed 23 July 2020).

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY) license.